

Továbbélő utópiák

PÁSZTOR ENIKŐ

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Neveléstudományi Doktori Iskola

Németh András – Pukánszky Béla – Pirka Veronika (2014, szerk.):
Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében.
(A Selye János Egyetem Tanárképző Karának Tudományos Közleményei).
Gondolat Kiadó, Budapest.

ATANULMÁNYKÖTET a 2013. április 11. és 13. között a komárnói Selye János Egyetemen rendezett nemzetközi konferencián elhangzott előadásokból összeállított válogatás. A kötetben megjelent tanulmányok szerzői német, osztrák és magyar kutatók, akik különböző tudományterületekről érkezve vizsgálják azt a 19. századtól kibontakozó izgalmas mozgalmat, amely tulajdonképpen máig hat, és tovább él.

Napjainkban ugyanúgy tapasztalható egyfajta visszakanyarodás a természethez, mint az a 19-20. század fordulóján kibontakozó életreform-mozgalmaknál megfigyelhető volt. A táplálkozásban, az öltözködésben, a környezet alakításában, de a gyermekek nevelésében is a természetközpontság jellemzi az akkori és a mostani életreformereket egyaránt. E sokszínű mozgalom megismerését segítheti e kötet, hiszen benne nem csupán a neveléstudomány területéről érkezettek munkái kaptak helyet, hanem a művészet-, fotó-, tánc- és építésztörténeti kutatók tanulmányai is.

Az ezredfordulót követően Németh András vezetésével indult meg és nap-

jainkban is tart az ELTE PPK pedagógiatörténeti kutatóműhelyében az a nagyszabású kutatómunka, amely az életreform-mozgalom magyarországi recepciójára és annak pedagógiai hatásaira irányítja a figyelmet. Számos konferencia, publikáció, doktori értekezés tanúskodik ennek a kutatócsoportnak az eredményességéről. A legutóbbi, 2014-ben megjelent tanulmánykötet pedagógiatörténetileg újabb nagyon érdekes adalékokkal szolgál e mozgalom megismeréséhez.

A *Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében* című tanulmánykötet tizenöt írást tartalmaz, köztük két német nyelvűt. A kötetet nyitó német tanulmány szerzője Ehrenhard Skiera, a Flensburgi Egyetem professzora, aki írásában az életreform-mozgalmakat rendkívüli komplexitásukban, történeti folyamatukban jeleníti meg. Kitér céljaik eklekticitására, rendkívül heterogén ideológiai háttérükre és ellentmondásaira. Múltjuk és jelenük összevetésével olyan kritikai attitűdöt hív életre, amely a reális értékelésükhöz nélkülözhetetlen. A másik német nyelvű tanulmány az osztrák Claudia Gerde-

nitschtől származik, aki *Az életreform az osztrák női folyóiratokban a 20. század első felében* címmel közölt írásában nemcsak definiálja az életreformokat, hanem a nőmozgalmakat azokkal összefüggésben vizsgálja. Pontos áttekintést ad a nőmozgalmak háttéréről, bemutatja, hogy az ipari forradalom és az I. világháború miként hívta életre azokat. A nőmozgalmak kiterjedése, céljaiknak és tevékenységeiknek a differenciált ismertetése mellett rámutat a szerző arra is, hogy a nőmozgalmak részben hozzájárultak a két totalitárius ideológia terjedéséhez.

Az életreform részeként kibontakozó kommunamozgalomról olvashatunk Németh András írásában. A szerző összefoglalja az életreform szerves részét képező kommunatörekvések történeti előzményeit, főbb szellemi forrásait, bemutatja a különböző termelészövetkezetek, földközösségek, kommuna formájában működő önellátó életközösségek jelentősebb külföldi irányzatait, valamint az ún. elsődleges életreform- mozgalmakat, mint a természetgyógyászat, táplálkozási reform, vegetarianizmus, testkultúra mozgalom, de olvashatunk itt a művésztelepek és a természetgyógyász szanatóriumok kommuna vonatkozásairól is. Az 1923-ban Szolnok mellett alapított „vegetáriánus – bicsérdista – flecserista lakótelep”, a szentendrei Bubán-kolónia vagy a pedagógiai szempontból is nagyon jelentős gödöllői művésztelep ebben a tanulmányban, mint a kommuna törekvések hazai színterei jelennek meg.

Mikonya György az életreform és a megtérés kapcsolódását vizsgálja.

A vallástörténeti írásokban számtalan megtérési jelenséggel találkozhatunk. A szerző a sok példából itt csak néhány bemutatására vállalkozik. Ebben a tanulmányban ír *Mikonya Erikson Luther* megtérését értelmező okfejtéséről is. Az írás végén kapott helyet az „Egy sajátos megtérési történet” – a Vasárnapi Kör és *Lukács György* példája című alfejezet. Szarka Emese is egy olyan kutatásba enged betekintést, ami az életreform-mozgalmak és az új vallási mozgalmak kapcsolatára fókuszál. A szerző összefoglalja a mozgalmak holisztikus értékeit, spirituális útkeresési módjait. Vallászociológiai és valláspszichológiai dokumentumok elemzésével vizsgálja az eltérő súlypontokat és hasonlóságokat. *Berzsenyi Emese* az életreformmozgalom egyik fontos szellemi forrását jelentő antropozófia filozófiai gyökereinek vizsgálatára vállalkozik. Megpróbálja felkutatni azokat a szálakat, melyek mentén *Rudolf Steiner*, a mozgalom egyik jelentős ideológusa elindulhatott, vagy amelyek hatottak rá.

Tésznabó Júlia írásában annak a kutatásának eddigi eredményeit ismerteti, melynek témája *Detre Szilárd* bábos, festő, író, rendező életének, művészi pályájának rekonstruálása. A *Blattner Géza* nevéhez köthető hazai és franciaországi művészi bábjátás történetének e meghatározó alakja csak egy szűk szakmai kör számára lehet ismert. A szerző jelen tanulmányából azonban egy nagyon érdekes életpálya rajzolódik ki, melynek még mindig vannak homályos, nehezen felkutatható részei.

Egy másik művészeti ág területére viszi el az olvasót *Vincze Gabriella*. A magyar mozdulatművészet határon túli életébe kaphatunk bepillantást *A Madzsar-iskola berlini kapcsolatai – adalékok Kepes Éva pályájához* című tanulmánya által. A mozdulatművészet több szálon is kapcsolódott az életreform-mozgalmakhoz, hiszen olyan testkultúra-mozgalom volt, amely az emberi test felszabadítását és az egészséget állította a középpontba. Egy nagyon sokoldalú személyiséget ismerhetünk meg *Kepes Éva* bemutatása során, aki egyaránt volt képzőművész, iparművész, fotóművész, táncművész, színész és színpadtervező. Tizenhat évesen került *Madzsar Alice*-ék színpadára, egy olyan iskolába, amely szorosan összefonódott a spiritualizmussal, amely aztán *Kepes Évát*, az ő művészetét végigkísérte.

Csengel-Plank Ibolya kutatásában a modern építészet és a nagyvárosi életforma kapcsolódási pontjait keresi az életreform-mozgalmakkal a két világháború között. Az életreformerekkel ellentétben az építészek nem a városból való kivonulást hirdették, hanem a céljuk sokkal inkább az volt, hogy a városi környezetben való egészséges élethez biztosítsanak valóságos alternatívákat. A kor építészei azt hirdették, hogy minden tervezés mértéke maga az ember és annak szükségletei. Forradalmi lépéseket kellett akkor tenniük a tér, az alaprajz, a fény építészeti jelentőségének újrafelfedezésében. A modern lakásnál jelenik meg a makulátlan tisztaságra való törekvés. A leghigiénikusabb helyiségnek tartott fürdőszoba és konyha kö-

zül ez utóbbira esett nagyobb figyelem. A tanulmányban olvashatunk arról is, hogy az életkörülmények racionalizálása hogyan változtatta meg a háztartási munka egyszerűsödésén keresztül az idővel és a térrel való gazdálkodást.

A 20. század nemcsak mint a „gyermek évszázada” aposztrofálható, hanem a „nők évszázadaként” is értelmezhetjük azt, hiszen ekkor nagymértékben átalakultak a hagyományos női minták. *Vincze Beatrix* írásában *Lesznai Anna*, a 20. századi magyar művészeti élet meghatározó nőalakjának bemutatását hozza, akinek életműve ugyancsak kapcsolódik a századelő reformpedagógiai és életreform-törekvéseihez. A kutató az író, grafikus és iparművész *Lesznai Anna* naplóját, fennmaradt írásait és a róla szóló eddigi publikációkat elemzi és veti össze a magyar reformpedagógia feltáró elemzéseivel. Az itt bemutatott művész gyermekközpon-tú, a gyermeki szabadságot felkaroló új iskolát, új nevelést hirdető művészeti koncepciója jelentős hasonlóságot mutat a nyugat-európai reformpedagógiai iskolákkal.

A kötet legterjedelmesebb részét képezi *Sanda István Dániel* ugyancsak építészettörténeti témájú írása, melyben a szerző az iskolaépület-típusok életreform-motívumait tárja fel a *Bárczy*-korszak iskoláiban.

Az életreform-mozgalom egyik meghatározó elemeként megjelenő korszerű higiéniai szempontok előtérbe kerülése és széles körű megismertetése, a helyes tisztálkodási szokások kialakítása azokban a közel 32

millió koronás összköltséggel megépült új oktatási, nevelési intézményekben kezdődött, melyek dr. Bárczy István főpolgármester működéséhez köthetők a fővárosban. Szintén az életreform-mozgalomhoz kapcsolható ezekben az iskolákban az első tornatermek, iskolai fürdők megjelenése is, valamint figyelemre méltó az is, hogy a különböző művésztelepek képzőművészei közül milyen sokak műalkotásait láthatjuk e tanulmányban bemutatott iskolaépületekről készült archív fotókon.

Földesi Renáta *Pető András* gyógyító munkájában és gyógypedagógiai tevékenységében találta meg az életreform-mozgalom és a reformpedagógia hatásait, ugyanis a keleti filozófia, az okkultizmus, a holisztikus emberszemlélet, a természetes gyógy módok alkalmazása, az emberi képességbe vetett hit mind-mind jellemzik az ő munkáját. Az itt megjelent tanulmány egy kutatássorozat első szakaszának részeredményeit mutatja csak be, amely *Pető* levelezésének feldolgozásával próbálja rekonstruálni 1911-től azokat a személyes és szakmai kapcsolatokat, amelyek hozzájárulhattak a konduktív nevelés kialakulásához.

Amati Gergely Márton publikációjában emlékiratokat feldolgozva a budapesti Kis-svábhegyen 1926 és 1933 között működött Waldorf iskola létrejöttének és működésének körülményeiről, annak főbb jellemzőiről ír. Ér-

dekes információkat olvashatunk az alapítóról, *Nagy Emilné Göllner Mária* íróról, bölcsészről, antropológusról, elkötelezett életreformerről. Részletes ismertetőt kapunk az egykori iskola egy napjáról, végül pedig a Waldorf iskola utóhatásairól szól a szerző.

Pukánszky Béla *Tehetségmentés és életreform – Tarhos példája* címmel megjelent tanulmányában a szegénysorból származó tehetséges gyerekek professzionális zenei nevelését felvállaló tarhosi énekiskola rövid történetéről közöl új ismereteket, *Pénzes Dávid* pedig *Prohászka Lajos a pedagógiai naturalizmusról* című írásában egy olyan nagy és ma már ismét nagyra becsült tudóst hoz még közelebb hozzánk, aki óriási műveltségével szinte teljes szinkronban volt korával és a kultúra igaz terjesztőjeként munkálkodott.

A fent röviden ismertetett tanulmányok szerzői kutatási területük kitűnő ismerői. A több tudományterületről származó témáknak az életreform-mozgalmakkal és a reformpedagógiával történő összekapcsolása egy nagyon sokszínű és felettébb érdekes, sok új információt tartalmazó, és a régi ismeretek új aspektusból történő elemzésével egy meglehetősen izgalmas tanulmánykötet eredményezett, amely nem csupán a pedagógiatörténet és az egyes érintett tudományterületek művelői számára lehet hasznos, hanem az ezen a téren még alig járatos olvasók számára is.